

Можливості розвитку урботуризму в місті Лозова та проблеми в зв'язку з військовою агресією росії

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2025.6.2.-14/15>

Гайдай С.В., Черченко О.А.

Надішла: 30 жовтня 2025 року

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

oleg.cherchenko.nout@gmail.com

Прийнята: 20 листопада 2025 року

Анотація. У статті досліджено потенціал розвитку урботуризму в місті Лозова в умовах післявоєнної реконструкції. Розкрито роль урбаністичного туризму як інструменту соціальної реінтеграції, економічного пожвавлення та відновлення локальної ідентичності українських міст, що постраждали від російської агресії. Проаналізовано історико-культурні, індустриальні, транспортні та соціальні ресурси Лозової, визначено вплив воєнних руйнувань на їх туристичну привабливість. Окреслено перспективні напрями розвитку міського туризму, включно з індустриальними, культурними, гастрономічними та екологічними ініціативами. Запропоновано поетапну модель післявоєнного відновлення туристичної сфери, що включає коротко-, середньо- та довгострокові заходи для формування конкурентоспроможної туристичної дестинації. Результати дослідження підкреслюють, що комплексний підхід до розвитку урботуризму може стати ключовим чинником відбудови міста, активізації громади та формування позитивного іміджу Лозової у післявоєнний період.

Ключові слова: урботуризм, післявоєнне відновлення, туристичний потенціал, індустриальна спадщина, урбаністичний простір.

Possibilities for the development of urban tourism in the city of Lozova and challenges caused by russia's military aggression

Haidai S., Cherchenko O.

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine

oleg.cherchenko.nout@gmail.com

Abstract. The article explores the potential for developing urban tourism in the city of Lozova in the context of post-war reconstruction and the restoration of the urban environment. It highlights the importance of urban tourism as a modern tool for social reintegration, economic revitalization, and the strengthening of local identity in Ukrainian cities affected by Russian aggression. Special attention is given to the analysis of Lozova's historical, cultural, industrial, transport, and social resources, which, despite wartime losses, retain significant potential for forming an attractive tourist offer. The extent of damage to the city's infrastructure and its impact on the perception of the city by tourists and investors is also assessed. The paper identifies promising directions for urban tourism development, including industrial tours, cultural and artistic events, gastronomic routes, as well as ecological and recreational initiatives. The importance of integrating modern urban approaches, encouraging community participation, and fostering partnerships with local businesses is emphasized. A step-by-step model for the post-war recovery of the tourism sector is proposed, covering short-, medium-, and long-term measures aimed at creating a competitive and recognizable destination. The results of the study demonstrate that the comprehensive development of urban tourism can become a key factor in Lozova's recovery, stimulate civic engagement, support the formation of a positive city image, and attract new opportunities in the post-war period.

Keywords: urban tourism, post-war recovery, tourism potential, industrial heritage, urban space.

Вступ. Урботуризм як один із динамічних напрямів сучасної туристичної індустрії набуває особливої актуальності в умовах глобальних трансформацій та післявоєнного відновлення територій. У XXI столітті міські простори стають не лише місцями культурної, економічної та соціальної взаємодії, а й платформами для формування нових туристичних продуктів, що поєднують історичну пам'ять, індустріальну спадщину та елементи сучасного урбанізму. Для України, яка зазнає масштабних руйнувань унаслідок російської агресії, розвиток урботуризму є не лише економічною необхідністю, у післявоєнний час, а й важливим механізмом соціальної реінтеграції, відновлення локальної ідентичності та переосмислення міського середовища.

Об'єктом даного дослідження є урботуризм як напрям туристичної діяльності у контексті міського середовища другого за величиною міста Харківської області - Лозова.

Предметом дослідження виступають ресурси, умови та чинники розвитку урботуризму в місті Лозова в період післявоєнної реконструкції.

Метою дослідження є виявлення потенціалу міста Лозова для розвитку урботуризму та визначення основних напрямів його формування в умовах післявоєнного відновлення міського простору.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі завдання:

– обґрунтувати актуальність розвитку урботуризму в післявоєнних українських містах;
– проаналізувати історико-культурні, індустріальні, транспортні та соціальні ресурси міста Лозова;

– оцінити вплив воєнних руйнувань на туристичний потенціал міста;

– окреслити можливості та перспективні напрями розвитку урботуризму у Лозовій;

– сформулювати рекомендації щодо етапності післявоєнного відновлення та впровадження урботуристичних практик.

Таким чином, дослідження спрямоване на комплексне вивчення можливостей трансформації Лозової у сучасну туристичну дестинацію, здатну поєднати індустріальну спадщину, культурні традиції та потреби громади в умовах відбудови.

Матеріали і методи досліджень. Матеріалами для проведення дослідження стали статистичні, довідкові та описові дані про місто Лозова, його інфраструктуру, історико-культурну спадщину, соціально-економічний стан та наслідки воєнних руйнувань. Використано офіційні документи органів місцевого самоврядування, звіти державних структур у сфері культури та інфраструктури, матеріали українських та міжнародних організацій щодо стану культурної спадщини та відновлення міст (ICCROM, UNESCO, WMF), а також загальнодоступні ресурси про транспортну, промислову та культурну інфраструктуру громади.

Результати та їх аналіз. Місто Лозова володіє унікальним поєднанням історичних, економічних, культурних та соціальних ресурсів, які можуть стати основою для розвитку урботуризму. Попри те, що Лозова не є традиційною туристичною дестинацією, її міський простір має низку особливостей, здатних привернути увагу внутрішніх туристів, дослідників міського середовища, а також тих, хто цікавиться індустріальною спадщиною та процесами сучасної урбанізації.

Однією з головних можливостей розвитку урботуризму є історична спадщина міста, пов'язана з формуванням залізничного вузла у другій половині XIX століття. Саме залізниця стала ядром, навколо якого виросло сучасне місто. В архітектурному обличчі Лозової збереглися елементи цього минулого - будівлі старого вокзалу, локомотивне депо, промислові корпуси, адміністративні споруди та житлові квартали початку XX століття. Вони становлять значну цінність для формування тематичних туристичних маршрутів, пов'язаних із розвитком транспорту, промисловості та міської інфраструктури. На базі цих об'єктів можна створити музейну експозицію або відкритий індустріальний парк, що приваблюватиме не лише мешканців регіону, а й туристів з інших областей України.

Важливим фактором є вигідне географічне розташування міста. Воно лежить на перехресті транспортних шляхів, які з'єднують Харків, Дніпро, Полтаву та Донбас, що забезпечує легку доступність для туристів. Така транспортна зручність дозволяє формувати короткотривалі тури вихідного дня, комбіновані маршрути або транзитні екскурсії. Лозова має потенціал стати своєрідним “транспортним хабом” для туристичних подорожей південного сходу Харківщини, де можна поєднати культурне пізнання міста з відпочинком у навколишніх рекреаційних зонах.

Не менш важливим є індустріальний потенціал міста, що формувався десятиліттями. Підприємства машинобудування, залізничні депо, ремонтні бази, виробничі майстерні та складські зони - усе це може бути переосмислено в контексті сучасного урбаністичного туризму. В Європі та світі подібні об'єкти перетворюються на арт-простори, музеї, коворкінги, культурні центри або локації для кінозйомок. У Лозовій можна створити креативний простір «Індустріальна спадщина», де поєднувалися б екскурсії на підприємства, виставки техніки, фестивалі праці й винахідництва, тематичні форуми та освітні заходи для молоді. Це сприятиме не лише розвитку туризму, а й формуванню позитивного іміджу міста як осередку технічної творчості та інновацій.

Суттєвим чинником для розвитку урботуризму є культурне життя громади. У Лозовій активно працюють бібліотеки, художні колективи, школи мистецтв. У місті вже сформувалася традиція проведення місцевих свят, фестивалів, ярмарків і концертів. Зокрема, святкування Дня міста, виступи творчих гуртів та проведення благодійних акцій мають великий потенціал для перетворення на туристичні події. Окрему увагу необхідно приділити Дню працівника залізниці, оскільки місто є важливим залізничним вузлом з численними об'єктами залізничної інфраструктури. Саме подієвий туризм може стати рушійною силою залучення гостей до Лозової, адже він не потребує великих капіталовкладень, але створює емоційний зв'язок між туристом і містом. Розвиток локальних культурних ініціатив може бути підсилений через партнерство з українськими й міжнародними програмами підтримки культурних подій, зокрема через гранти Українського культурного фонду, USAID, UNESCO.

Ще одним перспективним напрямом є розвиток гастрономічного та побутового туризму. На території міста Лозова, до 2022 року працювали безліч об'єктів що можуть бути використаним для розвитку урботуризму, а саме кафе, невеликі ресторани, кав'ярні, та готелі. Всі вони більш менш рівномірно розташовані по всій території міста, включаючи центр та віддалені мікрорайони. В центрі міста, та в районі залізничного вокзалу знаходяться ресторани «Даніель», який є досить відомим місцем для місцевих, також в цьому районі знаходяться менші заклади відпочинку, а саме кафе: «Едем», «Діоніс» та «Мрія» (неподалік залізничного вокзалу). Біля дендропарку «Дружба», що є одним з найулюбленіших місць відпочинку, знаходиться ресторан «Прага». В мікрорайоні 9 знаходиться ресторан «Троянда», в мікрорайоні 1 та 5 знаходяться ресторани «СВ» та кафе «Чайна Хатка та «Бон Апетіт».

Також на території міста знаходяться два готелі: «Оскар» та «Уют»(біля залізничного вокзалу).

Дана інфраструктура може використовуватись, саме для організації гастрономічних фестивалів, дегустаційних заходів і кулінарних майстер-класів, може допомогти створити “смакову карту” Лозової, що стане додатковим туристичним брендом. Такі ініціативи часто об'єднують громаду, залучають малий бізнес і сприяють формуванню позитивного іміджу міста.

Не можна не враховувати і соціально-психологічний фактор. Після руйнувань, спричинених російською агресією, мешканці Лозової прагнуть відновити не лише інфраструктуру, а й почуття нормальності та гордості за своє місто. Туризм у цьому контексті може стати способом “повернення міста до життя”, а участь у культурних і туристичних подіях - терапевтичним механізмом для громади. Саме тому розвиток урботуризму слід розглядати не як розвагу, а як інструмент соціального відновлення і зміцнення ідентичності.

Крім того, варто підкреслити підтримку міжнародних партнерів, які активно долучаються до проектів відновлення українських міст. Організації ICCROM, WMF, UNESCO, UNDP та інші мають спеціальні програми підтримки збереження культурної спадщини, створення безпечних туристичних маршрутів і навчання місцевих громад. Лозова, як місто з промисловою історією та культурним потенціалом, може брати участь у таких програмах, отримуючи грантове фінансування для розвитку туристичних ініціатив, створення інформаційних центрів і промоційних кампаній.

В період військової агресії РФ проти України, на території міста пошкоджено транспортну інфраструктуру, а саме залізницю. Під час одного з масових обстрілів території України 5 серпня 2025 року на території міста Лозова було частково пошкоджено Залізничний вокзал міста та інфраструктуру, що знаходиться поруч. Це призвело до зниження потоку пасажирських сполучень і скорочення транзитних перевезень. Без надійного транспорту розвиток туризму практично неможливий.

Також важливим об'єктом для розвитку урботуризму був місцевий Палац культури. Але він був зруйнований внаслідок обстрілу російською ракетою 20 травня 2022 року (рис. 1).

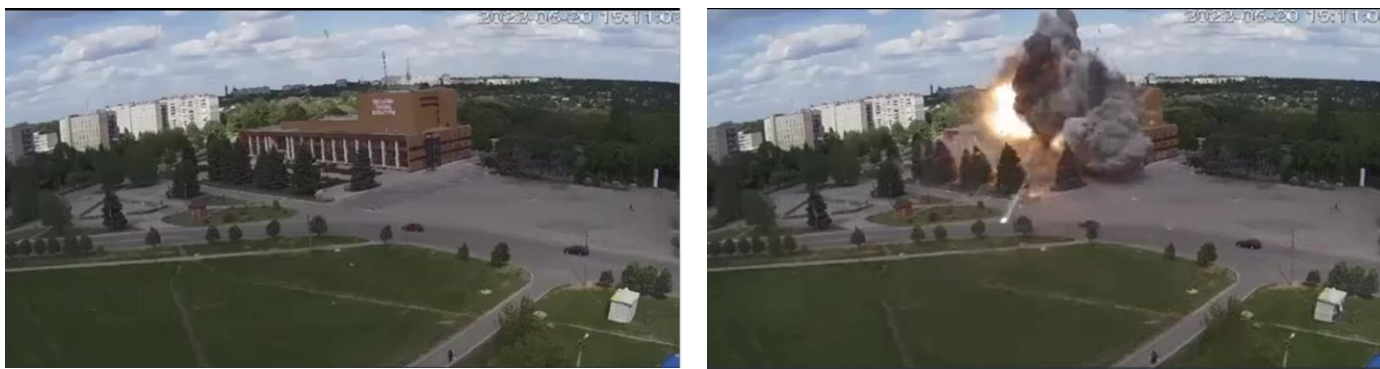

Рис. 1. Влучання 20 травня 2022 року російської аеробалістичної ракети Х-22 у Міський палац культури (запозичено з джерела: V_Zelenskiy_official]

Будинок культури був головним осередком дозвілля для жителів міста. Це місце об'єднувало творчу, виховну й просвітницьку діяльність, а його працівники прагнули максимально враховувати інтереси та потреби громади. Особливий акцент у роботі колективу робився на збереженні й популяризації народних традицій, обрядів і звичаїв, а також на підтримці творчого розвитку дітей, молоді та дорослих. Нині через обставини всі учасники та працівники культурної сфери були змушені переміститися до інших приміщень, де й продовжують свою діяльність.

Інфраструктура, що не є менш важливою для розвитку урботуризму: ресторани, кафе, готелі, кав'ярні повністю не припинили роботу, але працюють в умовах періодичних обмежень: короткий режим роботи під час повітряних тривог та під час відсутності електропостачання.

Якщо ж говорити про втрати чи пошкодження культурних об'єктів, то нажаль, в місті Лозова немає саме об'єктів світового значення. Але локальна культурна спадщина (архітектура вокзалу, модернізм ХІХ-ХХ століття, пам'ятники) має історико-естетичну цінність. Її пошкодження зменшує привабливість міста для внутрішніх туристів та ускладнює збереження історичної пам'яті.

Не слід забувати про психологічні бар'єри та демографічні зміни, які стануть вагомим викликом для розвитку не тільки урботуризму в даному місті, а загалом для всього регіону. Оскільки після 2022 року частина населення евакуювалась, багато молоді виїхало, ніхто не може дати гарантій, що після завершення воєнних дій ситуація кардинально зміниться, або зміниться за короткий проміжок часу. Саме через даний фактор зменшується потенційний

кадровий ресурс міста, що негативно впливає на соціально-психологічних стан населення та може вплинути на сферу послуг та загалом гостинності.

І з основних чинників на затримку розвитку даного виду туризму, навіть в післявоєнний час, буде становити недостатність фінансування, оскільки більшість міських та регіональних ресурсів спрямовується на відновлення критичної інфраструктури. Тож туризм, в даному випадку, розглядається як другорядна галузь, що отримує інвестиції у розвиток маркетингу, реставрацію тощо.

Чітко визначити цілі, раціонально використовувати ресурси, передбачати ризики, організувати послідовність дій, контролювати прогрес і за потреби коригувати напрям, що зрештою забезпечує більш ефективне та результативне досягнення будь-яких завдань допомагає планування будь-якої діяльності, в тому числі розвиток урботуризму в післявоєнний час.

Орієнтовно план розвитку урботуризму в місті можна розділити на три етапи: короткостроковий (тривалістю від 1 до 12 місяців), середньостроковий (тривалістю 1-3 роки), довгостроковий (понад 3 роки).

Під час першого етапу необхідно:

- провести рекогносцировку вже наявних туристичних об'єктів та ресурсів, оцінити пошкодження;
- розробити інформаційні матеріали про безпечні локації;
- організувати прибирання парків та міських зон відпочинку;
- налагодити співпрацю з волонтерами та різними організаціями.

Другий етап передбачає:

- відновлення інфраструктури міста, яка зазнала пошкодження та руйнування під час війни (залізничний вокзал, Будинок культури тощо), оскільки такі об'єкти можуть стати важливою базою для розвитку урботуризму в місті Лозова;
- створення музею індустриальної спадщини міста та ремонт вже наявного краєзнавчого музею;
- розробку бренду міста та туристичного логотипу;
- підготовку гідів та менеджерів туризму на базі місцевих закладів освіти;
- проведення різних культурних заходів до визначних загальнодержавних (День Незалежності, День Вишиванки тощо) та місцевих свят (День міста, День працівників залізниці тощо).

Також в межах міста є достатньо природних об'єктів (дендропарк «Дружба» та парк «Перемога»), які придатні для проведення заходів, що пропагують збереження та захист природи, – еко фестивалів. Під час їх проведення можуть діяти зони продажу екотоварів, фермерської продукції від місцевих виробників, хендмейду. Поруч можна облаштувати дитячі майданчики для творчих занять, інтерактивні майстерні з виготовлення виробів із вторинних матеріалів, садіння дерев або квітників, тощо. А також проведення змагань з різних видів спорту.

Третій етап повинен включати:

- розвиток готельної, ресторанної та транспортної інфраструктури;
- створення туристично-інформаційного центру громади;
- формування цифрової карти пам'яток із системою QR-кодів;
- участь представників міста в різних всеукраїнських чи міжнародних форумах та проєктах.

Висновки. Таким чином, місто Лозова має значний потенціал для розвитку урботуризму, який може стати одним із стратегічних напрямів його соціально-економічного відновлення у післявоєнний період. Попри труднощі, спричинені військовою агресією росії, місто зберегло свій промисловий, транспортний та культурний потенціал, який можна ефективно

використати для створення нових туристичних продуктів. Важливу роль у цьому процесі відіграє активна громада, природно-ландшафтні ресурси та історико-культурна спадщина, що формують унікальний міський образ Лозової.

Розвиток урботуризму в місті можливий через комплексний підхід, який передбачає поєднання індустріальної, культурної, екологічної та подієвої складових. Відновлення міських парків, проведення культурних заходів, створення туристичних маршрутів, відкриття тематичних виставок і проведення міських фестивалів можуть стати каталізатором відродження локальної економіки, стимулом для підприємницької активності та засобом підвищення якості життя громади.

Reference

- Bachyns'ka, L. (2023). Vplyv voienno-politychnoi sytuatsii v Ukraini na napriamky vidnovlennia mist (na prykladi m. Popasna) (The impact of the war-political situation in Ukraine on directions of city reconstruction (on the example of Popasna)]. In *Urbanistichnyi: zbirnyk materialiv Urban Forum 2023* (p. 44). Kyiv: KNUBA. (in Ukrainian) knuba.edu.ua
- Bezuhla, L. S., Trehub, Y. Ye., Bieloborodova, M. V. (2024). Kryterii vyboru ob'ektiv dlia zavdan' turychal'noi revitalizatsii zastareloï promyslovoi spadshchyny (Criteria for selection of objects for tasks of tourist revitalization of obsolete industrial heritage]. *Acta Academiae Beregsasiensis: Geographica et Recreatio*, (4), 27–34. <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2024-4-3> (in Ukrainian)
- Bieloborodova, M. V., Bessonova, A. V., Bezuhla, L. S. (2025). Derzhavne upravlinnia kulturnoiu spadshchynoiu promyslovykh terytorii (State governance of cultural heritage of industrial territories]. *Business Inform*, № 2, 94–101. (in Ukrainian) - as indicated in the publication "Perspektyvy rozvytku ..." economdevelopment.in.ua
- Dobrovol's'ka, I. (2025). Promyslovyi Skhid Ukrainy: vid zanepadu do povoinnoho vidrodzhennia (Industrial East of Ukraine: from decline to post-war revival]. *Pragmatika.media*. (in Ukrainian) pragmatika.media
- Lozova City Council. (2018, updated 2021). Investytsiynyy pasport mista Lozova ta Loziv's'koyi mis'koyi terytorial'noyi hromady (Investment passport of the city of Lozova and Lozova city territorial community]. Lozova City Council. (in Ukrainian) lozovarada.gov.ua
- Ro3kvit Team. (2025). Vid arkhitektury do sotsial'noi intehtratsii: shcho treba znaty pro povoinne vidnovlennia mis'kykh prostoriv (From architecture to social integration: what you need to know about post-war reconstruction of urban spaces]. *The Village Ukraina*. (in Ukrainian) [The Village Україна](http://TheVillageУкраїна)
- State Statistics Service of Ukraine. 2021. *Tourism Statistics of Ukraine*. Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua>
- Uploaded a work by No author (video surveillance camera) from https://t.me/V_Zelenskiy_official/1712 with UploadWizard